

הבדלים בהעדפת גורמי יעוץ בין בני-נוער

מעיר, מקיבוץ ומישוב ערבי

עפאף לבנאוי

תקציר:

במחקר זה ביקשתי לברר ולהעמיק את ההבנה בנושא המאפיינים וההעדפות בפנייה ליעוץ בקרב בני נוער. בדקתי האם קיימים הבדלים בהעדפת גורמי יעוץ מסויימים על פני גורמי יעוץ אחרים, בין בני נוער משלושה מגזרים שונים בחברה הישראלית- עיר, קיבוץ ויישוב ערבי. בני הנוער התבקשו לציין את העדפותיהם ואת שיקוליהם בפנייה ליעוץ ביחס לשורה ארוכה של גורמי יעוץ אפשריים, אשר חולקו לקטגוריות של גורמי יעוץ פורמליים (כדוגמת – היועצת החינוכית ושירותי הרווחה), גורמי יעוץ סמי – פורמליים (כגון: "דלת פתוחה" ו "ער"ן") וגורמי יעוץ טבעיים (משפחה וחברים).

בהתבסס על הספרות המחקרית שיערתי כי בני הנוער מכלל המגזרים יעדיפו לפנות לגורמי היעוץ הבלתי פורמליים. השערה זו לא אוששה. אמנם נמצא כי חלק מבני הנוער מעדיפים בראש ובראשונה להתייעץ עם בני משפחתם וחבריהם אך עדיין מעדיפים רבים את היעוץ הפורמלי על פני הבלתי-פורמלי.

כמו כן שיערתי שיימצאו הבדלים הן בהעדפות והן בשיקולי ההעדפות בין בני הנוער משלושת המגזרים, על רקע השונות התרבותית (יהודים לעומת ערבים) והקהילתית (יישובים כפריים קטנים לעומת עירוניים גדולים). באופן כללי לא נמצאו כמעט הבדלים מובהקים בין המגזרים השונים.

רקע תיאורטי

גורמי יעוץ פורמליים ובלתי פורמליים.

בתקופת ההתבגרות נחשפים המתבגרים לקשת רחבה של מצבי לחץ ומשבר אשר על מנת להתמודד אתם עולה הצורך במגוון רחב של מקורות סיוע (קרינמצר 1995, גילת 1993).

כיום קיים היצע הרחב של גורמי יעוץ וסיוע העומדים לרשות המתבגרים כאשר בשל המאפיינים היחודיים של כל אחד מהם, הם עשויים להוות מקור תמיכה וסיוע מועדף לאוכלוסיות שונות של מתבגרים.

אחת האבחנות בין גורמי היעוץ והסיוע השונים היא בין גורמי יעוץ פורמליים לבין גורמי יעוץ בלתי פורמליים (רומי 1998).

גורמי יעוץ פורמליים

גורמי היעוץ הפורמליים בתחום בריאות הנפש הם כל אותם המערכות המעניקות שירותי יעוץ במסגרות סטטוטוריות, הפועלות על פי חוקי המדינה או על פי חוקי עזר עירוניים (אבירם ולבב 1981, אצל רומי 1998).

בקבוצת גורמי היעוץ הפורמליים מצויים בין השאר "מרכזים לבריאות הנפש" ו"תחנות לבריאות הנפש" של משרד הבריאות, "השירות הפסיכולוגי היעוצי" (שפ"י) ברשויות המקומיות ומערכות היעוץ החינוכי בבתי"ס. (רומי 1998).

היועצים והמטפלים במערכות הפורמליות הם בעלי הכשרה מקצועית פורמלית לתחומי היעוץ כגון-פסיכיאטרים, פסיכולוגים, עובדים סוציאליים יועצים חינוכיים ועוד (stringfellow, 1992, אצל- רומי 1998).

רומי (1998), בהסתמך בין השאר על קלינגמן ואייזן (1990) מצביע על המאפיינים הבולטים של השירותים הפורמליים:

- א. פעולה על פי חוק או תקנה.
- ב. מגוון רחב של שירותי הערכה, אבחון, טיפול ואשפוז.
- ג. קיומו של השירות אינו מותנה בהכרח בפירסומו או במספר הפונים אליו.
- ד. השירות ניתן בד"כ בחינם או בעלויות סמליות.
- ה. מידה רבה של חיסיון אך מחויבות מורכבת כלפי הלקוח (בשל האפשרות הקיימת להעברת מידע לגורמים נוספים במערכת).
- ו. זמינות השירות מוגבלת בד"כ לשעת יום עבודה.

גורמי יעוץ בלתי פורמליים

לצד גורמי היעוץ הפורמליים עומדים לרשות המתבגרים המחפשים עזרה מגוון לא מבוטל של גורמי יעוץ בלתי פורמליים.

ניתן לומר כי כל גורם הנמצא בסביבתו של המתבגר, שאינו פועל במסגרת המערכות הרשמיות ואשר עשוי להיות מקור לתמיכה נפשית וליעוץ עבור המתבגר, יכול להיכלל בקטגוריה של גורם יעוץ בלתי פורמלי.

גורמי היעוץ הבלתי פורמליים הם בראש ובראשונה ההורים וקרובי משפחה אחרים וכן חברים קרובים. מחקרים שביקשו לאתר את הגורמים אליהם פונים

המתבגרים בשעת מצוקה לצורך קבלת תמיכה ועזרה מצביעים על מקומם הבולט של המשפחה והחברים בקרב גורמי היעוץ אלים פונים בני הנוער (וייס ומור 1995, 1990 Benson אצל וייס, Muller & Schonert 1996, fallon & Boldero 1995).

המשפחה והחברים הם גורמי יעוץ טבעיים המוגדרים גם כלא-מקצועיים (Rule & Gandi 1994).

בנוסף לגורמי היעוץ הטבעיים\הלא מקצועיים (קרי-משפחה וחברים) הולכת ומתרחבת תפוצתם של שרותי יעוץ בתחום הנפשי במסגרות לא פורמליות, התנדבותיות וקהילתיות (רומי 1998).

בין גורמי היעוץ במסגרות ההתנדבותיות הלא פורמליות הפועלים בארץ ובעולם נמצאים למשל: ער"ן- עזרה ראשונה נפשית באמצעות הטלפון (גלית 1993), "דלת פתוחה"- מרכז מידע ויעוץ לצעירים בנושא מיניות ואמצעי מניעה (Tsafir, 1985), אצל רומי (1998) "נע"ן- נוער עונה לנוער. יעוץ ע"י בני קבוצת הגיל או peer counseling (קרמינצ'ר 1995) יעוץ פסיכולוגי באמצעי תקשורת_רדיו, טלוויזיה עיתונים ואינטרנט. או Media counseling \ cybercounseling (רומי 1998, רביב וארנון 1988- אצל רומי 1998, Lee, C. 1989, others and paterson).

כהנא (1987-אצל רומי 1998) הציע תבנית מושגית לניתוח ארגונים התנדבותיים. לטענתו ניתן לאפיין ארגונים התנדבותיים לפי מידת הזילוב או יחסי הגומלין מבין ארבע צפנים שונים – הצופן הפורמלי, הצופן הפרופסיונלי, הצופן הבינאישי והצופן הבלתי פורמלי. לטענתו ארגונים שבהם ממוזגים הצפנים ומשולבים הדדית, הם ארגונים הממציים את תכונות ההתנדבות. ההתנדבות בעיקר בצורותיה הבלתי פורמליות ובדפוס השילוב בן הצפנים השונים יוצרת גשר וקשר בין חופש ובין ארגון ומגבירה את הסיכוי ליעילות חברתית.

גילת (1993) במחקרו בקרב מתבגרים הפונים לשירותי תמיכה טלפוניים, מכנה את השירות הניתן בער"ן –שירות"סמי-פורמלי", ומצביע על כך שמדובר בגורם יעוץ שמשלב בין מסגרת בלתי פורמלית לבין יועצים מקצועיים.

רומי (1998) ניתח שורה של מחקרים שנעשו בנושא מסגרות היעוץ הבלתי פורמליות ומצא מאפיינים ייחודיים לשירותים אלו בהשוואה לשירותי היעוץ הפורמליים המובהקים:

- א. אנונימיות של הפונה ולעתים של היועץ.
- ב. שירות מגוון- בפניה טלפונית, פנים אל פנים, באמצעי תקשורת שונים.
- ג. שירות נגיש וזמין.
- ד. חיסיון מלא.
- ה. פרסום ייחודי- לצורך גיוס לקוחות.
- ו. יעוץ קצר מועד.
- ז. פעילות קהילתית נלווית(לחלק מהשירותים).
- ח. שימוש במתנדבים פרה מקצועיים-שעוברים הכשרה מקצועית רלוונטית.

ט. טיפול ב"תכנים חמים"- נושאים רגישיפ האופייניים לבני הנוער.

י. שירות זול או בחינם.

יא. שירות הפונה בעיקר למתבגרים וצעירים.

סיכום הרקע התיאורטי

בגיל ההתבגרות מתמודדים בני נוער עם לחצים רבים. לבחירתם עומדת קשת רחבה של גורמי יעוץ אליהם יוכלו לפנות בבקשה לעזרה ותמיכה.

• שירות יעוץ במערכת פורמליות- כדוגמת יועצת ביי"ס, יעוץ מקצועי ע"י פסיכולוגים בתחנות בריאות הנפש ועוד.

• גורמי יעוץ בלתי פורמליים טבעיים \ בלתי מקצועיים- משפחה וחברים.

• גורמי יעוץ במערכות בלתי פורמליות \ התנדבותיות (סמי-פורמליים), המתחלקים למסגרות בהם היעוץ ניתן "פנים אל פנים" (למשל: "דלת פתוחה") ולמסגרות בהם הביעוץ נעשה באמצעות הטלפון או אמצעי התקשורת (למשל: ער"ן).

מן הספרות המקצועית עולה שבני נוער מעדיפים לפנות לגורמי יעוץ בלתי פורמליים מאשר לגורמי יעוץ פורמליים, בין השאר בשל הזמינות והנגישות הבולטת שלהם, ובשל הדגש הניתן לאנונימיות של הפונה.

הספרות המחקרית מצביעה על כך שמשתנים הקשורים לרקע התרבותי או האתני של בני הנוער, כמו – הישענות על העצמי (self-reliance) התאפקות \ שתיקה, הימנעות מחשפית בעיות אישיות את התייעצות עם זרים, וסטיגמה ביחס לבעיות נפשיות, משפיעים על נכונתם לחפש עזרה ועל בחירתם של בני הנוער בגורם יעוץ כזה או אחר, כמקור לתמיכה נפשית ולסיוע.

ההבדלים התרבותיים בין החברה היהודית לחברה הערבית בישראל מתבטאים בכך שהחברה הערבית היא יותר מסורתית, קולקטיביסטית, ומלוכדת, ולמשפחה מקום מרכזי בולט, בעוד החברה היהודית היא יותר מודרנית, פתוחה, והמשפחה בה מתאפיינת בלכידות נמוכה יחסית. (לפי – גרישטיין - וייס, מ. 1999).

התרבות הערבית איננה מעודדת התייעצות עם גורמים מחוץ למשפחה. ואיננה מעודדת חשיפה של בעיות נפשיות והתנהגויות חריגות. (לפי – מרעי, ס. תשל"ד).

מעבר להבדלי התרבות, ישנם גם הבדלים הנובעים מגודל הקהילה (קהילות קטנות לעומת קהילות גדולות) ומסוג הקהילה (יישוב כפרי לעומת יישוב עירוני).

נמצא כי בקהילות כפריות קטנות כמו הקיבוץ, קיימת בקרה חברתית גבוהה יותר, היעדר פרטיות או מרחב אוטונומי, הסטיגמה לגבי אנשים עם בעיות וחריגים היא חריפה יותר, שירותי בריאות הנפש הפורמליים והבלתי פורמליים הם דלילים יותר,

והנגישות אל השירותים הנמצאים מחוץ לקהילה היא בעייתית יותר בשל המרחק הפיזי.

בנוסף להשפעות הבדלים תרבותיים והבדלים הנובעים מגודלסוג קהילה על העדפת גורמי היעוץ בקרב מתבגרים, ייבדק גם הקשר בין ההערכה העצמית (self-esteem) של הנבדקים לבין המשתנים הבלתי תלויים (תרבות וגודלסוג קהילה) והתלויים (העדפת גורמי יעוץ פורמליים ובלתי פורמליים והסיבות להעדפת גורמי היעוץ).

השערות המחקר:

א. בני הנוער משתי התרבויות (יהודים וערבים) ומשלושת סוגי היישוב (עיר, יישוב ערבית וקיבוץ) יעדיפו את גורמי היעוץ הבלתי פורמליים, על פני גורמי היעוץ הפורמליים.

ב. בני נוער יהודים יעדיפו לפנות למגוון גורמי יעוץ לעומת בני הנוער הערבים שמקורות היעוץ המועדפים עליהם יהיו מצומצמים לגורמי היעוץ הבלתי פורמליים הטבעיים.

ב.1. בני נוער מהעיר יצינו מגוון רחב יותר של גורמי יעוץ מועדפים לעומת בני הנוער מהקיבוץ, שמקורות היעוץ המועדפים עליהם יצטמצמו לגורמי היעוץ בלתי פורמליים הטבעיים ולגורמי יעוץ סמי-פורמליים באמצעות הטלפון.

ג. בין הסיבות להעדפת גורמי היעוץ יצינו בני הקיבוץ ובני היישוב הערבית את האנונימיות במקום גבוה יותר מאשר בני העיר.

ד. בין הסיבות להעדפת גורמי היעוץ יצינו בני העיר את הנגישות במקום גבוה יותר מאשר בני היישוב הערבית ובני הקיבוץ.

כמו כן ייבדק הקשר בין הדימוי העצמי של הנבדקים מכלל המדגם לבין העדפת גורמי היעוץ.

שיטת המחקר

תיאור המדגם

המדגם כלל 85 נבדקים מהמגזרים – היהודי והערבי – מהמגזר היהודי 55 נבדקים מחולקים לפי (31 נבדקים מהעיר, 24 מהקיבוצים), ו-30 מהמגזר הערבי. התפלגות הנבדקים לפני המשתנים הדמוגרפיים מוצגים בלוח 1:

לוח 1: התפלגות הנבדקים לפי משתנים דמוגרפיים שונים בחלוקה לפי המגזרים השונים.

יישוב ערבי N=30	קיבוצים N=24	עיר N=31	
100% ילדי ישראל	95.8% ילדי ישראל	90.3% ילדי ישראל	ארץ לידה
50% בנים 50% בנות	41.7% בנים 58.3% בנות	48.4% בנים 51.6% בנות	מין
כולם כיתה ט	כולם כיתה ט	כולם כיתה ט	כיתה
M= 15.03 (std= 0.41)	M= 14.92 (std= 0.50)	M= 15.10 (std= 0.30)	גיל

ניתן לראות שאין הבדלים משמעותיים במשתנים הדמוגרפיים בין הקבוצות. פרט להגדרת הנבדקים את עצמם מבחינה דתית. נראה כי בקיבוץ רב הנבדקים חילוניים לעומת המגזר העירוני שבו רק 61% חילוניים.

תאור הכלים

א. לבדיקת העדפת גורמי יעוץ ושיקולים ובהעדפת גורמי יעוץ. השתמשנו בשאלון אשר הוכן ע"י ד"ר רומי ותלמידיו וחולק לסטודנטים במהלך הסימנריון. בשאלון גורמי יעוץ - שיטת הציון - לכל נבדק חושבו 18 ציונים לפי סוג הפנייה לגורמי יעוץ: 3 סוגים של גורמי יעוץ (יעוץ פורמלי \ סמי פורמלי \ טבעי) x 6 תחומים (היכרות \ שימוש בפועל \ חברתי \ משפחתי \ אישי \ סמים ואלכוהול) ו-3 ציונים כללים במידת הנוכחות לפנייה לפי התחומים (פורמלי \ סמי - פורמלי \ טבעי). ציון גבוה מצביע על מידת שימוש גבוהה כמו כן חושבו לכל נבדק 9 ציונים נוספים לפי סיבות להעדפת היעוץ באופן כללי ללא חלוקה לתחומים, ציון גבוה מצביע על העדפת הסיבה ובאופן גבוה. נבדקו מהימנויות אלפא קרונבך לשאלון ונמצאו המהימנויות הבאות: עבור יעוץ פורמלי: 0.68, סמי-פורמלי: 0.89, טבעי: 0.82.

ב. לבדיקת הדימוי העצמי השתמשנו בשאלון ההערכה העצמית של רוזנבר

ג. Rosenberg Self Esteem Rse (1965).

השאלון בודק את מידת העמדות החיוביות של האדם כלפי עצמו, ביחס ל-10 היגדים, לגביהם הנבדק מתבקש לדרג את עצמו. חמישה היגדים בהם הקביעה חיובית ("אני

מרגיש שיש לי מספר תכונות חיוביות" וחמישה היגדים בהם הקביעה שלילית ("לפעמים אני חושב שאינני שווה דבר").

הנבדק מתייחס לסולם 1_4, באיזו מידה הוא מסכים שההיגד מתאים לו .

1 = מאוד לא מסכים . 4 = מאוד מסכים .

בשאלון דימוי עצמי – חושב ציון ממוצע בדימוי עצמי לאחר היפוך השאלות: 2,5,6,8,9. ציון גבוה מעיד על דימוי עצמי גבוה .

כמו כן חושבה מהימנות אלפא קרונבך בשאלון והיא : 0.70.

הליך המחקר

השאלון הועבר ב-3 המגזרים ע"י שלושת אנשי המחקר (לאחר שתורגם לשפה הערבית, לטובת הנבדקים מהמגזר הערבי). בכל המגזרים נכנסו אנשי המחקר לאחר תיאום עם בתי הספר, העבירו את השאלונים בכיתות ואספו אותם בחזרה. במהלך מילוי השאלונים נכחו אנשי המחקר בכיתה .

לאחר האיסוף קודדו הנתונים , נערכו העיבודים הסטטיסטיים ולאחר מכן נכתב פרק התוצאות והדיון .

תוצאות

מטרת המחקר היתה לבדוק הבדלים בהעדפת גורמי יעוץ ובסיבות להעדפת גורמי היעוץ בין שלושת המגזרים השונים .

לפי השערת המחקר הראשונה שיערנו שבני נוער משתי התרבויות (יהודים וערבים) ומשלושת סוגי היישוב (עיר , עיירה ערבית וקיבוץ) יעדיפו את גורמי היעוץ הבל"פ, על פני גורמי היעוץ הפורמליים . לצורך כך נערך ניתוח של מדידות חוזרות . לוח 2 מציג את התוצאות שהתקבלו .

לוח 2 : הבדלים במידת הפנייה לגורמי יעוץ פורמלי, סמי פורמלי וטבעי.

f	df	סטיית תקן	ממוצע	סוג היעוץ	
***316.64	2,168	1.75 1.34 1.41	3.09 2.15 6.14	פורמלי סמי-פורמלי טבעי	מידת ההיכרות
***432.26	2,168	0.84 0.64 1.67	1.72 1.37 5.59	פורמלי סמי-פורמלי טבעי	מידת השימוש בפועל
***361.34	2,168	0.98 0.78 1.58	2.07 1.64 5.65	פורמלי סמי-פורמלי טבעי	תחום חברתי
***187.40	2,164	0.92 0.77 1.80	2.07 1.62 4.87	פורמלי סמי-פורמלי טבעי	תחום משפחתי
***212.59	2,166	0.91 0.86 1.82	2.00 1.65 5.07	פורמלי סמי-פורמלי טבעי	תחום אישי
***68.41	2,164	1.11 0.95 2.04	2.00 1.80 3.86	פורמלי סמי-פורמלי טבעי	סמים ואלכוהול
***346.23	2,168	0.75 0.72 1.29	2.06 1.68 4.87	פורמלי סמי-פורמלי טבעי	באופן כללי

$p^* < 0.05$ $p^{**} < 0.01$ $P^{***} < 0.001$

נמצאו הבדלים מובהקים במידת ההיכרות בין גורמי היעוץ השונים, במידת השימוש בגורמי היעוץ. לאחר ניתוחי CONTRASTS שנערכו נמצא כי הנבדקים מכירים ומשתמשים הכי הרבה את גורמי היעוץ הטבעיים אח"כ בגורמי היעוץ הפורמלי ולבסוף בגורמי היעוץ הסמי-פורמלי. נמצאו הבדלים מובהקים במידת הנכונות לפנייה ליעוץ בתחום החברתי, בתחום המשפחתי בין גורמי היעוץ השונים.

נמצאו הבדלים מובהקים במידת הנכונות לפנייה ליעוץ בתחום הסמים בין גורמי היעוץ השונים. לאחר ניתוחי CONTRASTS שנערכו נמצא כי הנבדקים פונים הכי הרבה לגורמי היעוץ הטבעיים בהשוואה לגורמי יעוץ פורמליים וסמי – פורמליים. יחד עם זאת לא נמצאו הבדלים מובהקים במידת הפנייה לגורמי יעוץ פורמליים לעומת סמי – פורמליים. נמצאו הבדלים מובהקים במידת הנכונות לפנייה ליעוץ באופן כללי בין גורמי היעוץ השונים. לאחר ניתוחי CONTRASTS שנערכו נמצא כי הנבדקים

פונים הכי הרבה לגורמי היעוץ הטבעיים אח"כ לגורמי היעוץ הפורמלי ולבסוף בגורמי היעוץ הסמי – פורמלי.

נבדקו ההבדלים בין שלושת המגזרים לגבי מידת הפנייה לגורמי היעוץ השונים באופן כללי. הבדלים אלו נבדקו באמצעות ניתוחי שונות חד-כוונים. לוח 3 מציג את התוצאות שהתקבלו.

לוח 3: הבדלים בין המגזרים השונים במידת הנכונות לפנייה לגורמי היעוץ השונים באופן כללי.

f	df	סטיית תקן	ממוצע	סוג המגזר	נכונות ליעוץ
**5.88	2,84	0.63	2.05	עירוני	פורמלי
		0.78	1.68	קיבוץ	
		0.74	2.35	ערבי	
2.18	2,84	0.75	1.89	עירוני	סמי-פורמלי
		0.80	1.53	קיבוץ	
		0.59	1.58	ערבי	
5.49**	2,84	1.36	4.71	עירוני	טבעי
		1.51	4.38	קיבוץ	
		0.72	5.44	ערבי	

$$P^* < 0.05 \quad **p < 0.01 \quad p^{***} < 0.001$$

נמצאו הבדלים מובהקים במידת הנכונות לפנייה לגורמי יעוץ פורמליים בין המגזרים השונים לאחר ניתוחי שאפה נמצא כי ערבים פונים יותר לגורמי יעוץ פורמליים בהשוואה לבני קיבוץ. לגבי הנכונות לפנייה לגורמי יעוץ סמי – פורמליים לא נמצאו הבדלים מובהקים בין המגזרים השונים. נמצאו הבדלים מובהקים בין המגזרים השונים במידת הנכונות לפנייה לגורמי יעוץ טבעיים. לאחר ניתוחי שאפה נמצא כי ערבים פונים יותר לגורמי יעוץ טבעיים בהשוואה לבני קיבוצים ולבין העירוניים.

לפי ההשערה השניה הנחנו שבני נוער יהודים יעדיפו לפנות אל מגוון גורמי יעוץ לעומת בני הנוער הערבים שמקורות היעוץ המועדפים עליהם יהיו מצומצמים לגורמי היעוץ הבלתי פורמליים הטבעיים. לצורך כך נערכו מבחני T למדגמים בלתי תלויים. לוח 4 – 6 מציג את התוצאות שהתקבלו.

לוח 4: הבדלים בין יהודים לערבים במידת הפניה לגורמי יעוץ פורמליים (יהודים n=55, ערבים n=30).

תחום	סוג הנבדקים	ממוצעים	סטית תקן	df	t
מידת ההיכרות עם גורמי היעוץ הפורמליים	ערבים	4.77	1.32	83	9.37***
	יהודים	2.17	1.17		
מידת השימוש בגורמי יעוץ פורמליים	ערבים	2.26	0.91	83	4.48***
	יהודים	1.43	0.63		
מידת השימוש ביעוץ פורמלי בתחום החברתי	ערבים	2.53	1.04	83	3.46**
	יהודים	1.81	0.85		
מידת השימוש ביעוץ פורמלי בתחום המשפחתי	ערבים	2.35	1.00	82	1.41
	יהודים	2.01	1.08		
מידת השימוש ביעוץ פורמלי בתחום אישי	ערבים	2.28	0.91	82	2.09*
	יהודים	1.85	0.89		
מידת השימוש ביעוץ פורמלי בתחום הסמים והאלכוהול	ערבים	2.23	1.44	81	1.16
	יהודים	1.89	0.90		
מידת השימוש ביעוץ פורמלי באופן כללי	ערבים	2.35	0.74	83	2.80**
	יהודים	1.89	0.71		

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$ *** $p < 0.001$

דין

מטרת המחקר הייתה לבדוק את ההבדלים בהעדפת גורמי יעוץ בקרב בני נוער משלושה מגזרים בעלי מאפיינים שונים: בני עיר, בני קיבוץ, ובני עיירה ערבית.

שיערנו כי ימצאו הבדלים בגלל השונות התרבותית בין יהודים לערבים, ובגלל השונות במבנה ובאופי הקהילה בין הקיבוץ והעיירה הערבית, שהם קהילות קטנות יחסית וסגורות, לבין העיר שהיא גדולה והנגישות אל שירותי היעוץ, גבוהה יותר.

באופן כללי השערות המחקר אוששו רק באופן חלקי.

תחילה נתייחס להשערה הראשונה לפיה בני כל המגזרים יעדיפו לפנות לגורמי יעוץ בלתי פורמליים על פני גורמי יעוץ פורמליים. תוצאות המחקר מחזקות מחקרים קודמים שמצאו כי בני נוער מעדיפים באופן בולט להתייעץ בשעת הצורך עם קרובי משפחה וחברים (המוכנים אצלנו גורמי יעוץ בלתי פורמליים טבעיים) יחד עם זאת בהשוואה בין גורמי יעוץ בלתי פורמליים שאותם כינינו סמי פורמליים לבין גורמי

היעוץ הפורמליים. במובן זה תוצאה זאת מעניינת משום שהיא מגלה את מפת העדיפויות של בני הנוער בארץ לפחות במדגם זה.

אומנם הראינו מחקרים שהצביעו על אטרקטיביות רבה של גורמי היעוץ הסמי-פורמליים כדוגמת שקותי יעוץ טלפוניים עבור בני הנוער, ואילו במחקר הזה שירותי היעוץ האלה הם פחות מועדפים. ניתן להסביר זאת בעובדה כי הרב במדגם שלנו (שני שלישים), היה ממגזרים שמידת ההיכרות שלהם עם גורמי יעוץ אלה היא נמוכה. (רק בני העיר ציינו מידת הכירות משמעותית עם גורמי יעוץ אלה).

בהמשך שערנו שבני הנוער היהודים יעדיפו לפנות אל מגוון גורמי יעוץ לעומת בני נוער הערבים שמקורות היעוץ המועדפים עליהם יהיו מצומצמים לגורמי היעוץ הבלתי פורמליים הטבעיים. התוצאות הראו כי התמונה היא אחרת. בני הנוער הערבים גם מכירים וגם פונים יותר אל גורמי יעוץ פורמליים מאשר היהודים ובהחלט לא מצמצמים את פניותיהם לתחום המשפחה והחברים.

אפשר להסביר זאת בכמה דרכים :

א. ייתכן שקיימת נכונות שהולכת וגוברת בקרב המגזר הערבי בתקופה האחרונה לפנות אל גורמי היעוץ שמחוץ למשפחה הן בשל המודעות לקיומם של גורמים אלה בעיקר במסגרת בית הספר והן בשל הגברות ההערכה להמקצועיות ולדיסקרטיות שלהם.

ב. החברה הערבית היא מסורתית יותר וחלק גדול מהנבדקים במגזר זה ציין כי אחד בגורמים המועדפים עליו כיועץ הוא איש הדת, אותו הגדרנו כגורם יעוץ פורמלי, ייתכן ועובדה זאת תרמה למקום הגבוה של גורמי היעוץ הפורמליים בסדרי העדיפויות של בני הנוער הערבי.

ההשערה הבאה עסקה בהשוואה בין בני העיר לבני הקיבוץ. שערנו שבני הנוער מהעיר יציינו מגוון רחב יותר של גורמי יעוץ מועדפים לעומת בני הנוער מהקיבוץ.

התוצאות מראות כי אף על פי שאין הבדלים מובהקים בין הקבוצות, בני העיר גם מכירים יותר גורמי יעוץ פורמליים וסמי פורמליים וגם משתמשים בהם יותר מאשר בני הקיבוץ. בכך יש אישוש חלקי להשערה שלנו.

לאחר שדנו בממצאים הנוגעים להעדפת גורמי היעוץ נעבור כעת לדייון בסיבות ובשיקולים להעדפות השונות.

שערנו כי בין הסיבות להעדפת גורמי היעוץ יציינו בני הקיבוץ ובני העיירה הערבית את האנונימיות במקום גבוה יותר מאשר בני העיר וזאת לאור המחקר המצביע על כך שבקהילות קטנות וסגורות בני נוער נמנעים מלחשוף בעיות ולהראות חולשות ועל כן

כל פנייה לגורם יעוץ , חייבת להיות כמה שיותר אנונימית. אולם לא נמצא הבדלים מובהקים מבחינה זו בין הקבוצות השונות. ייתכן שנושא אנונימיות חשוב באותה מידה לכל בני הנוער ללא קשר לגודל הקהילה למידת סגירותה.

גם הממצאחם המתייחסים לסוגיית הנגישות לא הצביעו על הבדלים מובהקים בין המגזרים דומה כי מידת החשיבות שמייחסים בני הנוער משלושת המגזרים לנגישותם של גורמי היעוץ היא דומה להוציא את נושא הפניות ובעיות הקשורות לשימוש בסמים ולאכוחהול. מסתבר כי ליהודים הנגישות של גורמי היעוץ בסוגייה זו חשובה יותר מאשר אצל המגזר הערבי. קשה להסביר ממצא זה אולי הסיבה לכך נעוצה בכך, שככל שגורם היעוץ נגיש יותר או קרוב יותר אליהם כך הם מאוימים יותר וחוששים יותר מלהיחשף.

במחקר זה נבדק הקשר בין נושא הדימוי העצמי לבין העדפות גורמי היעוץ . רצינו לברר האם מדובר בגורם שמסביר את ההבדלים בהעדפות לצד המשתנים הראשיים במחקרינו. התוצאות לא הצביעו על קשר ממשי.

לסיכום

במחקר זה לא הצלחנו לאשש את ההשערות שלנו ויחד עם זאת הוספנו נבדק נוסף להבנת ההבדלים בין גורמי היעוץ השונים וגילינו כי ההבדלים התרבותיים והקהילתיים בין בני הנוער אינם מהווים גורם משמעותי במיוחד בהעדפותיהם את גורמי היעוץ והסיבות להעדפות האלו. יחד עם זאת יש לזכור כי בסה"כ מדובר במדגם קטן וכי הבדלים-אם קיימים-מן הראוי שייבדקו במדגם גדול ומקיף יותר ולרחיבו ליישובים עירוניים, קיבוציים וערביים נוספים. כמו כן, מאחר ומידת ההיכרות והחשיפה של בני הנוער אל מגוון שירותי היעוץ הסמי-פורמליים היא עדיין נמוכה(בעיקר בקיבוצים וביישובים הערביים),ייתכן ויהיה מקום להקדים למחקר עתידי בנושא זה, תוכנית התערבות בכיתות, שבה יוצגו בפני בני הנוער אפשרויות היעוץ השונות. יהיה מעניין לבדוק את הממצאים לגבי העדפת גורמי היעוץ בהשוואה לכיתות בהן לא נערכה תוכנית התערבות כזו.

ביבליוגרפיה

- אבו-עסבה, ח. (עורך). (1998). **ילדים ובני נוער ערבים בישראל- ממצב קיים לקראת סדר יום עתיד**. ירושלים: גוינט-מכון ברוקדייל, המרכז לילדים ולנוער.
- בן-רפאל, א. (1996). **מהפכה לא טוטאלית**. רמת אפעל: יד טבנקין.
- בן-רפאל, ל. (1992). **שירותי יעוץ טלפונים**. עבודת מ"א, ביה"ס לעבודה סוציאלית אוניברסיטת בר-אילן.
- ברודאי, א. וישראל שוילי, מ. (1998). דמיון ושוני בסגנונות התמודדות המועדפים בעיני מתבגרים ישראלים יוצאי תרבויות שונות. **היעוץ החינוכי**, ז: 37-35.
- גרישטיין-וייס, מ. (1999). **גורמים הקשורים לנכונותם של בני נוער לבקש עזרה**. עבודת מ"א. חיפה: ביה"ס לעבודה סוציאלית. אונ חיפה.
- וייס, ש. ומור, מ. (1995). למה, איפה ועם מי שותים בני נוער ישראלים. אל מי הספונים לעזרה בבעיות הקשורות לשימוש באלכוהול. **חברה ורווחה**, ט"ו: 207-195.
- חדאד-טאנוס, ל., נחאס, א. ושכטמן, צ. (1998). עמדות של תלמידים יהודים וערבים כלפי חשיפה עצמית בקבוצה ייעוצית. **היעוץ החינוכי**, ז: 86-76.
- טל, ע. (1994). **תפיסת השפעתם של ההורים י"י מתבגרים בעיר ובקיבוץ**. עבודת ד"ר, אוניברסיטת בר אילן.
- מרעי, ס. (תשל"ד). בית הספר והחברה בכפר הערבי בישראל. **עיונים בחינוך**, 4: 85-104.
- סוייד, ח. (1998). תפקיד הרשות המקומית במתן שירותים לילדים ולבני נוער ביישוב ערבי. בתוך: אבו עסבה, ח. (עורך). **ילדים ובני נוער ערבים בישראל- ממצב קיים לקראת סדר יום עתיד**. ירושלים: גוינט-מכון ברוקדייל, המרכז לילדים ולנוער.
- Aldwin, C.M. (1994). *Street coping and development. An integrative perspective*. New York: The Guilford Prees.
- Barakat. H. (1993). *The Arab World*. Berkely. CA: Universtiy of California Prees.

تلخيص:

أردت في هذا البحث أن أتعلم في فهم موضوع المميزات والأفضليات لدى الشبيبة أثناء توجيههم للاستشارة. ولقد قمت بفحص إذا ما كان هنالك فروق في تفضيل جهات استشارية معينة على أخرى، بين أوساط الشبيبة من القطاعات الثلاث في المجتمع الإسرائيلي: المدينة، الكيبوتس والبلد العربية. طلب من أبناء الشبيبة أن يختاروا ثلاث أفضليات محببة إليهم أثناء قيامهم بالتوجه للاستشارة مقارنة إلى مراكز وجهات استشارية ممكنة، وقد قسموا إلى مراكز استشارية رسمية (مثل: المستشارية التربوية وخدمات الرفاه الاجتماعي). مراكز الاستشارة شبه الرسمية (مثل: "الباب المفتوح"، و"لا" "لا") ومراكز استشارة غير رسمية مثل (العائلة والأصدقاء)؛ خمنت - استنادا إلى النصوص العلمية - أن أبناء الشبيبة من جميع القطاعات (أبناء الكيبوتس، المدينة والبلد العربية) يفضلون التوجه إلى مراكز استشارية غير رسمية. هذا الاحتمال تحقق جزئياً فقط، فمع أنه تبين أن كثيرين يفضلون التوجه إلى أهاليهم وأصدقائهم أولاً، إلا أنهم لا يستغنون عن التوجه إلى المراكز الاستشارية الرسمية.

وقد خمنت انه ستكون هنالك فروق بين تفضيل أبناء الشبيبة من جميع القطاعات، كل استنادا لحضارته (اليهود مقابل العرب) والقرى الصغيرة نسبة إلى المدن الكبيرة، وفعلاً وجدت أن أبناء المدن لديهم المعرفة والتطبيق في مؤسسات الخدمات الاستشارية الغير رسمية أكثر من أبناء الكيبوتس، ولكن خلافا لما خمنت وجدت أن أبناء الشبيبة في الوسط العربي يتوجهون أيضاً إلى مراكز الاستشارة الرسمية وقت الحاجة وليس فقط لأهاليهم.